

РИСТО В. РАДУНОВИЋ

ПРИЛОГ ПРОУЧАВАЊУ СТОЧАРСКЕ ЛЕКСИКЕ КАРПАТСКО-БАЛКАНСКОГ АРЕАЛА

1. Приступ

Лингвистичка тема "Македонски и црногорски говори дуж албанске границе са посебним освртом на заједничке иновације и интерференција са албанским језиком и компаративно изучавање македонске и црногорске ономастике", која је иницирана од Одјељења за лингвистику и литературу МАНУ и прихваћена од ЦАНУ као програм билатералне научне сарадње двију академија за период 1981 - 1985, инспирисала нас је да приступимо компаративном испитивању одређене лексике неких црногорских и македонских говора. За предмет испитивања одабрали смо сточарску лексику јер је сточарство, као значајна грана народне привреде са веома дугом традицијом, могло пружити богат и занимљив језички материјал са великим могућностима за упоређивање будући да се лексика односи на исте животињске врсте гајене у сличним климатским, природним и друштвеним околностима.

Полазне претпоставке биле су: 1) међусобна удаљеност, језичка и територијална, народних говора у мјестима из којих сточарска лексика потиче могла би се знатније одражавати у творбеним и етимолошко-семантичким различитостима међу одговарајућим лексемама, 2) припадност карпатско-балканском сточарском ареалу могла би условити веће етимолошко-семантичке подударности те лексике, упркос евидентним језичким и дијалекатским разликама у оквиру тога ареала.

Основни задатак био је да се, према јединственом критеријуму, дође до више истозначних паралелно датих лексичких показатеља погодних за етимолошко-семантичке и творбене анализе.

Прво је узета лексичка грађа из села Релезе у Црној Гори (припада љешанском говору¹ српскохрватског језика)² и из села Звечана у Македонији

¹ Митар Б. Пешикан, Староцрногорски средњокатунски и љешански говори, "Научно дело", Београд, 1965.

² Лексички материјал из овог пункта средио је аутор овога рада.

(припада централном дијалекту македонског језика)³, затим су испитивања проширена тако што је узета лексика из још два пункта: из села Белоиња у Сврљигу у источној Србији (припада лужничком говору призренско-тимочке групе говора српскохрватског језика)⁴ и из села Вуксанлекића у Титоградској Малесији у Црној Гори (припада говору Малисора, варијанти гегјског дијалекта албанског језика)⁵.

Материјал из српскохрватског пункта Белоиње (Србија) требало је да покаже лексичке релације према одговарајућем материјалу из српскохрватског пункта Релеза (Црна Гора) и македонског пункта Звечан, а материјал из албанског пункта Вуксанлекићи - лексичке релације према пунктovima говора српскохрватског и македонског језика.

Поред тог основног лексичког материјала, у анализи смо користили и податке из публикације *Общекарпатский диалектологический атлас, вступительный выпуск*, Скопје 1987, ради успостављања ширих релација у оквиру карпатско-балканског ареала.

Расположиву сточарску лексику смо разврстали у посебне одељке: 1) називе домаћих животиња, 2) имена домаћих животиња, 3) ријечи за споразумијевање са домаћим животињама, 4) оглашавања домаћих животиња (ономатопеје) и 5) изразе у вези са размножавањем домаћих животиња, - гдје су лексеме дате упоредо и у аутентичном гласовном лику какав оне имају у испитиваним пунктovima (Релеза - скраћено: Ре; Звечан - Зв; Белоиње - Бе; Вуксанлекићи - Ву).

Најзад, разматрају се и неке семантичко-етимолошке и творбене особености дате лексике.

2. Лексика

І НАЗИВИ ДОМАЋИХ ЖИВОТИЊА

ОВЦЕ

(1) Одрастао мужјак: овѡн, мн. овнѡви/омнѡви (Ре), овен, мн. овни (Зв), овѡн, мн. овнѡви (Бе), dǎsh [даш], мн. dǎsh [деш] (Ву).

(2) Млађе јагње мушкога пола: јагњѡћ, овнѡћ/омнѡћ (Ре), машко јагње (Зв), овнич, овниче (Бе), qǐq [ћић] (Ву).

(3) Старије јагње мушкога пола: шиљѡг (Ре), шилеже (Зв), шљѡг⁶ (Бе), shǐjez [шијез] (Ву).

(4) Ован стар од једне до двије године; двѡзац (Ре), свѡзе/свѡзар (Зв),

³ Лексички материјал средио академик Божидар Видоески (Скопје), на чему му и овом приликом најљепше захваљујемо.

⁴ Лексички материјал средио Вилотије Вукадиновић (Ниш), на чему најљепше захваљујемо.

⁵ Лексички материјал средио мр Марко Цамај (Титоград), на чему најљепше захваљујемо.

⁶ шљѡжина - назив за јагњад мушког и женског пола до једне године.

свизџц, друга маторџна ⁷ (Бе), ---⁸ (Бу).

(5) Ован стар три године: треџак (Ре), треџак (Зв), треџа маторџна (Бе), треџак [треџак] (Бу).

(6) Ован за приплод (некастриран ован): прџз, овџн (Ре), овен, прас (Зв), прџз (Бе), vrgã [врџа] (Бу).

(7) Кастрирани ован: утуџени овџн (Ре), виен овен (Зв), џукан овџн (Бе), dash i trellun [даш и трелун] (Бу).

(8) Ован који предводи овце, који носи звоно: угџч (Ре), угич (Зв) свонар⁹ (Бе), угџџ [угич] (Бу).

(9) Одрасла женка: џвџа/џфџа, мн. џвџе/џфџе (Ре); офџа, мн. офџи (Зв); овџа, мн. овџе (Бе); delmja мн. берџет [берет] (Бу).

(10) Женско младунџе до шест мјесеџи: џџгџиџа (Ре), женско џџгне (Зв); жџнско џџгне (Бе), џџџе [џџџе] (Бу).

(11) Женско младунџе старије од шест мјесеџи: шиљџџиџа, шиљџџе (Ре), шиљеџе (женско) (Зв),---(Бе), shijeze [шијеџе] (Бу).

(12) Овџа од једне до двије године: двизџџа, двџска (Ре), свиска (Зв), свиска (Бе), gunz [рунџ] (Бу).

(13) Овџа у трећој години која није оплоџена: уфџтка/увџтка (Ре), --- (Зв),---(Бе), bars (Бу).

(14) Овџа која је остала неоплоџена: џџловџ џвџа (џфџа), џџловџша (Ре), џџлоџџа<џџлоџџа<џџловиџа (Зв), џџловиџа (Бе), shterp [штерп] (Бу).

(15) Младунџе овце без обзира на пол: џџгџџе, зб. џџгџџд (Ре), џџгне, зб. џџганџа (Зв), џџгџџе, зб. џџганџи (Бе), џџџ [џџџ], зб. shtri [штри] (Бу).

(16) Једно од двоје једновремено роџених џџгџџади: блџзне, зб. блџзнџд, блџзнџџџд (Ре); блџзнак, дем. блџзне (Зв), блџзнџ, зб. блџзнџџџа (Бе), bпак (Бу).

(17) Јџгџџе прије времена оџџгџџено: недонџшџе (Ре); недонесено џџгне (Зв); изџбџено џџгџџе ¹⁰ (Бе), para redit (Бу).

⁷ маторџна - назив за ознаку колико је ован стар послџје навршене друге године (друга, треџа, четврта, пета маторџна). маторџџ - ован старији од двије године.

⁸ Цртиџама означавамо да из испитиваног лексџичног пункта није добијен одговарајући податак.

⁹ Ован ријетко у том крају носи звоно, обџчно га носи снажна, џџлова овџа.

¹⁰ мртво џџгџџе; овџа се оџџгџџила прије времена а џџгџџе је мртво

(18) Јагње (мушко, женско) старије од шест мјесеци: шиљѐже (Ре), шилеже (Зв); шљежѐ (Бе); shijez [шијез] (Бу).

КОЗЕ

(19) Одрастао мужјак: ја̀рац, мн. ја̀рчеви (Ре); ја̀рец, прч, мн. ја̀рци (Зв); ја̀рац, мн, ја̀рци (Бе); sjar мн. sjer (Бу).

(20) Младунче мушкога рода: ја̀рчић (Ре); ја̀ре (машко), ја̀рче (Зв); ја̀ре (мушко) (Бе); eth [етх] (Бу).

(21) Јарац од једне до двије године: двѝзѝц (Ре); свѝзе, свѝзар (Зв); свѝзѝц (Бе); --- (Бу).

(22) Трогодишњи ја̀рац: трећа̀к, ¹¹ трогодишњи ја̀рац (Ре); трогодишњак (Зв); маторѝц, матори́на (трећа̀) ¹² (Бе); treqak [трећа̀к] (Бу).

(23) Јарац за приплод, некастриран: прѝч, ја̀рац (Ре); прч, ја̀рец (Зв); прѝч, ја̀рац (Бе), прс [прч] (Бу).

(24) Кастрирани ја̀рац: утучѐни ја̀рац (Ре); виен ја̀рец (Зв); чу̀кан ја̀рац (Бе), --- [прч] (Бу).

(25) Одрасла женка: ко̀за, мн. ко̀зе, (Ре); ко̀за, мн. ко̀зи (Зв); ко̀за, мн. ко̀зе (Бе), li [ли], мн. lit [лит] (Бу).

(26) Младунче женскога рода: ја̀рица, ко̀зица (Ре), ја̀ре (женско) (Зв); женско ја̀ре, ко̀зица (Бе), elle [еле] (Бу).

(27) Ко̀за од једне до двије године: двѝзѝца, двѝска (Ре); свѝска, свѝзе (Зв); --- (Бе); --- (Бу).

(28) Ко̀за у трећој години која није оплођена: уфѝтка, увѝтка (Ре), --- (Зв), --- (Бе); bars (Бу).

(29) Ко̀за која је остала неоплођена: ја̀лова ко̀за, ја̀ловуша (Ре); ја̀лоѝца (Зв); ја̀ловица (Бе), shterp [штерп] (Бу).

(30) Младунче ко̀зе без обзира на пол: ја̀ре, зб. ја̀ра̀д; ко̀зле/ко̀жле зб. ко̀зла̀д/ко̀жла̀д ¹³ (Ре); ја̀ре, мн. ја̀риња (Зв); ја̀ре, зб. ја̀рета (Бе); eli [ели], зб. ellat [елат] (Бу).

(31) Једно од двоје једновремено рођених ја̀ради: бљѝзне, зб. бљѝзна̀д (Ре); близне, близна̀к (Зв); близнѐ, зб. близнѐта (Бе); binak (Бу).

¹¹ ознака према броју година (четврѝа̀к, петѝа̀к, шестѝа̀к, седмѝа̀к)

¹² ознака за број сезона парења послѝе навршене друге године (трећа̀, четврѝа̀, петѝа̀, матори́на)

¹³ ко̀зле /ко̀жле - може се чути од старијих информатора

(32) Јаре прије времена окожено: недонѡшче (Ре); недонесено (јаре) (Зв); недонѡшче (Бе); *para gedit* (Бу).

(33) Јаре које је окожено мртво: ј̂ловче, м̂ртвѡ ј̂ре (Ре); мртво јаре (Зв); из̂абено ј̂ре¹⁴ (Бе), --- (Бу).

ГОВЕДА

(34) Одрастао мужјак: вѡ, мн. волѡви (Ре); вол, мн. волѡи (<волои<волови) (Зв); вѡл, мн. волови (Бе); *kā* мн. *qiet* [ћиет] (Бу).

(35) Мушко теле; млади во до треће године: ј̂ун̂ац, дем. ј̂ун̂чић (Ре); јунец, јунче (Зв); јун̂ац, дем. јун̂чић (Бе); *viç* [вич] (Бу).

(36) Во за приплод, некастриран: б̂ик, вѡ, (Ре); бик (Зв); б̂ик/јун̂ац (Бе); *mziuer* (Бу).

(37) Во кастрирани, во за рад (преко три године старости): вѡ, ор̂аћ̂и вѡ (Ре); вол, оратен вол (Зв); ч̂укан/уч̂укан вѡл, вѡл (Бе); *mzat* (Бу).

(38) Одрасла женка: кр̂ава, мн. кр̂аве (Ре); крава, мн. крави (Зв); кр̂ава мн. кр̂аве (Бе); лора мн. *lorp* (Бу).

(39) Млада крава до првог тељења: јун̂ица (Ре); јуница, јуничка (Зв); јун̂ица (Бе); *viçe* [виче] (Бу).

(40) Млада крава приспјела за оплодњу: воловѡтка (Ре); --- (Зв); --- (Бе); *bars* (Бу).

(41) Крава која се тели први пут: првотѡка/првотѡлка¹⁵ (Ре); првостинка (Зв); првотѡл̂иња (Бе); лора *i* *viçit* [вичит] (Бу).

(42) Крава која се тели други пут: друготѡка/друготелка (Ре), пофторка (Зв), кр̂ава на др̂уго телѣ¹⁶ (Бе), лора *dy viçash* [лопа ди вичаш] (Бу).

(43) Крава која се не тели: ј̂лов̂а кр̂ава, ј̂лов̂уља (Ре); штирка¹⁷ ј̂лоица¹⁸ (Зв); ј̂лова кр̂ава¹⁹, шт̂ирка²⁰ (Бе); лора *māz* (Бу).

(44) Говедо (мушко, женско) старо до три године: тѡле, зб. тѡл̂ад (Ре); теле, мн. телиња, зб. телци (Зв); телѣ, зб. телци (Бе); *viç* [вич], зб. *viçat* [вичат] (Бу).

¹⁴ јаре које је коза окозила мртво прије времена због неког поремећаја или лоше хране

¹⁵ ознака према броју тељења (првотѡка / првотѡлка, друготѡка / друготѡлка, трећетѡка / трећетѡлка...)

¹⁶ кр̂ава на др̂уго, треће, четврто, ... телѣ

¹⁷ крава која не рађа

¹⁸ крава која је побацила, родила мртво теле

¹⁹ крава која није оплођена

²⁰ крава која се не може телити, стерилна крава

(45) Говедо (мушко, женско) од три мјесеца до једне године: јуне, зб. јунџад (Ре); јунче (Зв); јунџе, зб. јунџета/јунџићи (рјеђе) (Бе); mshtijerг [мштијер] (Бу).

КОЊИ

(46) Одрастао мужјак: коњ, мн. коњи (Ре), коњ, мн. коњи (Зв); коњи (Бе); kal мн. kual (Бу).

(47) Млади коњ: ждријебац, ждрѐбе (мушко) (Ре); ждребец, ждрѐбе (машко) (Зв); ждрѐбџц (Бе), ма̄с (Бу).

(48) Млади некастрирани коњ, за приплод: пастоух (Ре); пастуф (Зв), пастуџв (Бе); hapshuerг [хашпуер] (Бу).

(49) Коњ за јахање: коњ, јахаџи коњ, јаџџак, (ријетко: седленџк) (Ре); коњ (Зв); коњ за јапџење (Бе); kal shalet [кал шалет] (Бу).

(50) Одрасла женка: кобила, мн. кобиле (Ре); кобила, мн. кобили (Зв); кобила, мн. кобиле (Бе); pel мн. relat (и: kobile,-а) (Бу).

(51) Млада кобила: ждрѐбџца, кобилица (Ре); кобилка, ж(р)ебица (Зв); --- (Бе); --- (Бу).

(52) Младунче мушко или женско: ждрѐјебе, ждрѐбе, зб. ждрѐбад (Ре); жрѐбе, мн. жрѐбиња (Зв); ждрѐбџе, зб. ждрѐбџета (Бе); ма̄с зб. --- (Бу).

МАГАРАД

(53) Одрастао мужјак: магџрац, мн. магџрци (обично и: магџре, зб. магџрад (Ре); магџре, мн. магџриња (Зв); магџрџц, мн. магџрџци (често: магџре, мн. магџрџета) (Бе); gomar мн. gomar (Бу);

(54) Мали магарац: магџрџић (Ре); магџре (Зв); --- (Бе); gok gomarit (Бу).

(55) Одрасла женка: магџрица, мн. магџрице (Ре); магџрица, мн. магџрици (Зв); магџриџца, мн. магџриџце (Бе); gomaric мн. gomaricat (Бу).

(56) Младунче мушко или женско: магџре, зб. магџрад (Ре); магџре мн. магџриња (Зв); магџре, мн. магџрџета (Бе); gomar зб. gomar (Бу).

(57) Младо мало магаре: магарѐнџе (Ре); магарѐнџе (Зв); магарѐнџе, пуле²¹ (Бе); --- (Бу).

²¹ младо магаре

МАЗГЕ

(58) Одрастао мужјак: ²² ма̀сак, мн. маскòви (Ре); масак, мн. масаци (Зв); мазгòв, мн. мазгòви ²³ (Бе); mushk [мушк], мн. mushq [мушћ] (Бу).

(59) Одрасла женка: ма̀ска, мн. ма̀ске (Ре); маска, мн. маски (Зв); мазга́, мн. ма̀зге (Бе); mushke [мушке], мн. mushke [мушке] (Бу).

(60) Млада (мала) мазга без обзира на пол: ма̀шче, зб. ма̀шча̀д (Ре); мафче, мн. мафчиња (Зв); --- (Бе); --- (Бу).

СВИЊЕ

(61) Одрастао мужјак: вѐпар, мн. вепрòви, пра̀са̀ц, мн. пра̀шчеви (Ре); вепор, мн. вепро̀и (< вепрови) (Зв); веп̀р, мн. вепро̀ви (Бе); thi [тхи], мн. thit [тхит], и: zok thiut (Бу).

(62) Млади (мали) мужјак: вепрѝћ, прапчѝћ; (Ре): вепре (Зв); вепрѝч, вепрѝ (Бе); thi i eger (Бу).

(63) Младунче мушкога пола: гу̀рић, гу̀ре/гу̀де (мушко) (Ре); гуде (машко) (Зв); --- (Бе); gurr,-i,m [гур] (Бу).

(64) Мужјак за приплод, некастриран: а̀к, ха̀к, акòч (Ре); нерес (Зв); --- (Бе); harkoç [харкоч] (Бу).

(65) Одрасла женка: прасѝца, мн. прасѝце, цòра, мн. цòре (Ре); маторица, мн. маторици, и: прасе (женско) (Зв); свиња́, мн. свиње (Бе); thijush [тхијуш] (Бу).

(66) Млада свиња женскога пола: гу̀рица (Ре); гуде (женско) (Зв); --- (Бе); --- (Бу),

(67) Младунче без обзира на пол: гу̀ре, зб. гу̀ра̀д, (ријетко: гу̀де), пра̀се, зб. пра̀са̀д ²⁴ (Ре); прасе, мн. прасиња́, зб. прафци (Зв); пра̀це, мн. пра̀ци (Бе); thĩ,-u,m [тхи] - књ.алб. derg,-i,m [дер] (Бу).

ПСИ

(68) Одрастао мужјак: па̀с, мн. псѝ, бизѝн, мн. бизѝни, куча̀к, мн. кучкòви (Ре); пес, мн. пци (Зв), п̀с, мн. пòви (Бе); qep [ћен], мн. qet [ћет] (Бу).

²² Мазга настаје спаривањем кобиле и магарца, може имати гјелесне карактеристике мужјака или женке, али није способна за оплођавање.

²³ У Белоињу и околним селима не чувају се мазге. Ријечи постоје на основу сазнања да постоје такве животиње.

²⁴ општи назив за свињу без обзира на пол и узраст

(69) Младунче мушкога пола, мали пас: псѣћ, пашчѣћ (<пѣ), бизинѣћ, кучкѣћ (Ре); --- (Зв), кутраќ, ²⁵мињќ, мн. минци ²⁶(Бе); klysh [клиш] (Бу).

(70) Паскоји је обучен да помаже у лову на дивљац: ловѣчки пѣс, кѣр, мн. кѣрови (Ре); загар (Зв); ѣр, мн. ѣрови (Бе); zagar, i (Бу).

(71) Пас који чува стоку: торнѣ пѣс, овчѣрски пѣс (Ре); пес офчарски (Зв); овчѣрски пѣс (Бе); qep hekurash [ћен хекураш] (Бу).

(72) Одрасла женка: кѣчка, мн. кѣчке, бѣга, мн. бѣге (Ре); кучка, мн. кучки (Зв); кѣчка, мн. кѣче (Бе); куќк,-а [кучк], shaka [шака] (Бу).

(73) Младунче женскога пола, мала кучка: кѣчкица, бѣщица (Ре); женско куче, кучкиче (Зв); кѣчкица (Бе); --- (Бу).

(74) Младунче без обзира на пол: кѣце, зб. кѣцад, штѣне, зб. штѣнад, зб. бѣга, пѣпче, зб. пѣпцад (Ре); куче, мн. кучиња (Зв); кѣче, мн. кѣчичи (Бе); --- (Бу).

(75) Општи назив за псе без обзира на пол и узраст: пѣс, мн. псѣ, псѣто, мн. псѣта ²⁷(Ре); пес, мн. пци, пеј. пциште, псѣште (Зв); псѣто, мн. псѣта (Бе); qep [ћен] (Бу).

МАЧКЕ

(76) Одраслао мужјак: маќаќ, мн. маќкѣви (Ре); маќор, мн. маќори (Зв); маќќ, маќкѣви (Бе) маќкан [маќкан], мн. маќканат [маќканат] (Бу).

(77) Младунче мушкога пола, мали маќак: маќкѣћ (Ре); маќе (маќко) (Зв); --- (Бе); zok macet (Бу).

(78) Одрасла женка: маќка, мн. маќке (Ре); маќка, мн. маќки (Зв); маќка, мн. маќче (Бе); maca, t (Бу).

(79) Младунче женскога пола, мала маќка: маќкица, мн. маќкице (Ре); маќе (женско) (Зв), --- (Бе), --- (Бу).

(80) Младунче без обзира на пол: маќце, зб. маќцад, маќче, зб. маќцад (Ре); маќе, мн. маќиња (Зв); маќче, зб. маќчичи (Бе); --- (Бу).

КОКОШКЕ

(81) Одраслао мужјак: кѣкѣт, мн. кѣкѣти (Ре); петел, мн. петли (Зв); петѣл, мн. петлѣви (Бе); gjel [ђиел], мн. gjelat [ђиелат] (Бу).

²⁵ пас стар до једне године

²⁶ назив за псе ситне расе

²⁷ најчешће се употребљава у пејоративном или секундарном значењу

(82) Млади (мали) мужјак: кокотѝћ, пипалѝц (Ре); петле (Зв); петлѝч (Бе); каѝик [качик] (Бу).

(83) Одрасла женка: кѝокошка, мн. кѝокошке (Ре); кокошка, мн. кокошки (Зв); коко́шка, мн. коко́шке (Бе); pul мн. pulat(Бу).

(84) Млада кокошка која још није почела да носи јаја: пѝплица (Ре); јарица, јариче (Зв); коко́чица (Бе); zoge (Бу).

(85) Кокошка која носи јаја: носѝља (кокошка)(Ре); кокошка (Зв); носѝља (Бе); --- (Бу).

(86) Кокошка која излаже и води пилад: квѝчка (Ре); квачка (Зв); квѝчка (Бе); pul kluk [пул клук] (Бу).

(87) Младунче: пѝле, зб. пѝлѝд, рјеђе: пѝпле, зб. пѝплѝд (Ре); пиле, мн. пилиња, зб. пилци (Зв), пѝле, зб. пѝличи (Бе), zogj pulat [зођ пулет] (Бу).

ПЧЕЛЕ

(88) Мужјак: трутѝњаќ, мн. трутѝњаци, трут, мн. трутови (Ре); трут, мн. трутои (Зв); трут, мн. трутови (Бе), --- (Бу).

(89) Женка: чѝела, мн. чѝеле (Ре); пчела, трмка (Зв); чѝела, мн. чѝеле (Бе); мн. blett [блет] (Бу).

(90) Пчелиње друштво, рој: чѝела, рој чѝела (Ре); трмка (Зв); рој, ројак²⁸ (Бе); shēm bletsh [шем блетш] (Бу).

(91) Пчелиња матица: ма̀тица, ма̀ти (Ре); матица (Зв); матка (Бе); matica (Бу).

II ИМЕНА ДОМАЋИХ ЖИВОТИЊА

ОВЦА

(92) Мушка имена: мр̀кањ, жѝтањ, зр̀нањ, гаљѝан, гарѝушко, зр̀нушко, бѝћко, жѝћко ... (Ре); --- (Зв); зр̀нко, калушко, баќа, баќко,²⁹ (Бе); galan ... (Бу).

(93) Женска имена: га̀ља, га̀ра, жѝја, жѝтка, бѝлоќа, вранѝќа, кѝлоќа, зр̀ноќа, скѝба ... (Ре); мр̀куша, белка, шарка, рогушка, бреза ... (Зв);

²⁸ ново друштво пчела које се издвојило из кошнице

²⁹ чест назив за овна; овновима се ријетко дају посебна имена

гаља³⁰, калуша, мркуша, зринка, чипа, руда³¹, биза³², петкана³³, рошка³⁴, девојче, голопија, скуба³⁵ ... (Бе); gala, rogusha[рогуша], cura, shara [шара] (Бу).

КОЗЕ

(94) Мушка имена: бјелан, риђиле, мркиле, зеленко, шугиле, рёско... (Ре); --- (Зв); рица, пцко, прцо ... (Бе); ... (Бу).

(95) Женска имена: врањеша, мркоша, зеленоша, вила, вилеша, пйсарица, пясарица, шута, вилорога, шаторога, кодороша ... (Ре); --- (Зв); кањоша³⁶ пероша³⁷, риђоша, реца³⁸, шутка, белоша ... (Бе); chyta [шита] ... (Бу).

ГОВЕДА

(96) Мушка имена: мркдња, бијелдња, зекдња, јелдња, шардња, прутдња ... (Ре); еленко, неделко, торне, сретко, брешко, сифчо, шарко, саботко³⁹ ... (Зв); плавко⁴⁰, цветко⁴¹, шарча, бошко, булча⁴² ... (Бе); kuqoja [куђоја], lagoja, molloja [малоја] ... (Бу).

(97) Женска имена: мркўља, зекўља, шарўља, галўља, ... (Ре); првула, шарка, шарула ... (Зв); плавка, цвёта, булка, ружка, ружа, вида, шарка, зорка ... (Бе); kuqiesha [куђиеша], laguka, molluka[молука] ... (Бу).

КОЊИ

(98) Мушка имена: жўтко, зекан, мркдв, дорат... (Ре); дорчо, цветко ... (Зв); зёчко, зёкан, цветко, арап, дорча⁴³ ... (Бе);

(99) Женска имена: зёка, зёкна, мрка, жўтка, мўса ... (Ре); --- (Зв); мица, ласта, цвёта, јулка, видра⁴⁴ ... (Бе); --- (Бу).

³⁰ овца црне или браон боје

³¹ овца са кратком вуном

³² једно од близнади

³³ ојагњена у петак

³⁴ рогата овца

³⁵ чупа јој се вуна с прољећа

³⁶ рогата коза

³⁷ парена коза

³⁸ има ресе на бради

³⁹ дају се имена најчешће по данима

⁴⁰ свијетле длаке

⁴¹ има бијелу шару на челу

⁴² црвене длаке

⁴³ Механизација је потисла коње; ријетко се користе за рад и јахање.

⁴⁴ Честа су имена према угледању на људе и животиње и уопште имена без семантичке мотивације.

МАГАРАД

(100) Мушка имена: зекѧн, сѧвко, мѧса, мѧско ... (Ре); --- (Зв); мѧрко, ⁴⁵ цвѧтко, сѧвко ... (Бе); --- (Бу).

(101) Женска имена: зѧкна ... (Ре); --- (Зв); мѧца ⁴⁶ --- (Бе); --- (Бу).

МАЗГЕ

(102) Мушка имена: зекѧн, мркѧв жѧтко, мѧско ... (Ре); --- (Зв); --- (Зв); --- ⁴⁷ (Бе); --- (Бу).

(103) Не дају се посебна мушка имена (Ре, Зв, Бе, Бу).

(104) Женска имена: --- (Ре); --- (Зв); белѧча, црѧнка, чѧља ⁴⁸ ... (Бе); --- (Бу).

ПСИ

(105) Мушка имена: шарѧв, баљѧв, зельѧв, мркѧв, гилѧв, кусѧв ... (Ре); шаров, шарчо, мурчо, чомар, кушо, караман ... (Зв); шѧрко, сѧрча, жѧта, бѧља, сѧрко, црѧна, кѧшља ⁴⁹, мѧја ... (Бе); sharov [шаров], balov, gilov ... (Бу).

(106) Женска имена: бѧља, шѧра, гѧла, флѧка ... (Ре); бубица, лиса ... (Зв); гѧлка ⁵⁰, сѧрка ⁵¹, бѧлка ... (Бе); chara [шара] ... (Бу).

МАЧКЕ

(107) Мушка имена: срѧгиле, шѧрѧн, мрѧкиле, мацѧн ... (Ре); марко, маро ... (Зв); --- (Бе); --- (Бу).

(108) Женска имена: срѧга, шѧра, жѧтѧ .. (Ре); маца ... (Зв); бѧлка, црѧнка, жѧтка ... (Бе); --- (Бу).

КОКОШКЕ

(109) Није запажено да се пѧтловима дају посебна имена (Ре, Зв, Бе, Бу).

(110) Женска имена: пѧрѧга, жѧтѧ, бѧелѧча ⁵² ... (Ре); --- (Зв); бѧлка, жѧтка, црѧнка ... (Бе); --- (Бу).

⁴⁵ Најчешће име у употреби је Марко.

⁴⁶ Скоро да нема других имена.

⁴⁷ Мазге се у Белошњу не чувају.

⁴⁸ има мале уши

⁴⁹ има кратак реп

⁵⁰ црне длаке

⁵¹ сиве длаке

⁵² имена према боји перја

ПЧЕЛЕ

(111) Нема посебних имена (Ре, Зв, Бе, Бу).

III РИЈЕЧИ СПОРАЗУМИЈЕВАЊА СА ЖИВОТИЊАМА

ОВЦЕ

(112) Дозивање (вабљење): тпру! тпруја! тпруки! - сџис! - ђбја! ђбља! (за овцу), - сџс (уз давање соли) (Ре); прр! прр! - даш! даш! (за овна) (Зв); тпруја! тпруја! (Бе); тргу! бѐѐѐ! сџк! сџк! (уз давање соли) (Бу).

(113) Тјерање: џса! џса! (Ре); пррр! (Зв); рј! рј! (Бе), ис! (Бу).

(114) Разни захтјеви: бџри! (наредба овци да се умири, приликом муже, дојења или стрижења) (Ре); --- (Зв); --- (Бе); буџ [бич] (наредба овци да се умири, приликом муже, дојења и сл.) (Бу).

КОЗЕ

(115) Дозивање: пјџ! пљџ! (Ре); --- (Зв); сџк! сџк! - пџце! - пџце! (за јарца) (Бе); тџго! тџго! (Бу).

(116) Тјерање: кџћ! кџћа! кџћ! - тџк! тџке! (за јаре) (Ре); кџч! кџч! - цапр! цапр! (за јаре) (Зв); кџч! кџч! (Бе); --- (Бу).

(117) Разни захтјеви: тџри (наредба кози да се умири, приликом муже или дојење), - дџги! (кози и јарету приликом подајања) (Ре); --- (Зв); --- (Бе); тџго! тџго! (кози приликом дојења) (Бу).

ГОВЕДА

(118) Дозивање: њџ! њџ! њџ! њџ! (уз одређено име) (Ре); --- (Зв); њџ! њџ! (Бе); лок! лок! (Бу).

(119) Тјерање: џља! џља! - џјд! џјд! (Ре); пр-пр! (Зв); уист! (Бу).

(120) Разни захтјеви: џјст! џјстџ! (зауостављање); џјс! о-о! (волу, приликом орања, да се окрене); вџч! (говедету да пије воде) (Ре); ојс! о-о! (захтјев да се стане) (Зв); џјс! џјс! (захтјев да се говедо окрене у ходу); стџ! стџ! (захтјев да се крене назад или заустави); кџш! кџш! (навођење говеда у јарам) (Бе); оџаџ-ја! (захтјев да говедо стане); брџ-брџ! (позив говедету да пије воде) (Бу).

КОЊИ

(121) Дозивање: *на! на! на! на!* (Ре); *на! на!* (Зв, Бе, Ву).

(122) Тјерање: *ћвò! твò! - йо! - âјд! шéни!* (Ре); *дии!* (Зв); *на̀пред!* (Бе); *ю!* (Ву).

(123) Разни захтјеви: *стòј! стãни! на̀пред! -прéз! прéс!* (захтјев да коњ дигне ногу) (Ре); (Зв); *стóој! - на̀пред! - цу́рик!* (захтјев за кретање уназад), - *прíми!* (захтјев кад се ставља дио опреме) (Бе); *прéс!* (захтјев да коњ подигне ногу) (Ву).

МАГАРАД

(124) Дозивање: *на! ма̀лй, на! - на̀! на̀, ма̀лй, на̀! - му̀с, ма̀лй!* (Ре); *мусе!* (Зв); *све је исто као код коња* (Бе); *па!-па, zogo, па!* (Ву).

(125) Тјерање: *ћвò! твò! - âјд! - шéни! - у̀ш!* (ријетко) (Ре); *дии!* (Зв); *на̀пред!* (Бе); *ush [уш]* (Ву).

(126) Разни захтјеви: *Све је као за коње* (Ре, Зв, Бе, Ву).

МАЗГЕ

(127) *Све је као за коње* (Ре, Зв, Бе, Ву).

СВИЊЕ

(128) Дозивање: *г̀уис! - һйко-һйко! -г̀уд-г̀уд!* (Ре); *гуде - гуде! - гуц-гуц!* (Зв); *г̀уди-г̀уди! - г̀уд-г̀уд!* (Бе); *guri-guri! -gush-gush [гуш-гуш]!* (Ву).

(129) Тјерање: *кй̀с! кй̀ш!* (Ре); *котр-котр!* (Зв); *òш!* (Бе); *kish [киш]!* (Ву).

ПСИ

(130) Дозивање: *на! на-на! к̀ут-к̀ут!* (Ре); *кут-кут! на-на!* (Зв); *к̀уц-к̀уц! на-на!* (Бе); *па-па!* (Ву).

(131) Тјерање: *òш! ðпомо! шй̀бе! мй̀ран!* (Ре); *чиба! мирен!* (Зв), *чи́бе!* у му̀шило! (Бе); *shybi [шиби]!* (Ву).

(132) Разни захтјеви: *п̀ућ! п̀ући! һãпига! др-др-др! др̀ш!држга! др̀демо!* (захтјев да нападне некога или нешто) (Ре); *с-с-с! дрш!* (Зв); *с-с-с! држ га!* (Бе); *каре* (Ву).

МАЧКЕ

(133) Дозивање: *ма̀ц! мй̀с! мй̀с!* (Ре); *мац! мац!* (Зв); *ма̀ц! ма̀ц!* (Бе); *мас!* *мас!* (Ву).

(134) Тјерање: пѝс! (Ре); пис! (Зв); пѝс! жѝц! жѝц! (општо тјерање) (Бе);
pis!-mala!(блажа опомена) (Бу).

КОКОШКЕ

(135) Дозивање: һѝк! һѝк!, кѝк(е)! -пѝ-пи-пи! пѝју-пију! (дозивање пилаци)
(Ре); пили-пили! пири-пири! (дозивање пилаци) (Зв); пѝли-пѝли! пи-пи-пи!
(дозивање пилаци) (Бе); pul-pull!-ri-ri-ri!(дозивање пилаци) (Бу).

(136) Тјерање: ѝш! (Ре); иш! (Зв); ѝш! (Бе); ish [иш] (Бу).

ПЧЕЛЕ

(137) Дозивање пчела да уђу у кошницу: њ-њ-њ! њ-њ-њ! хуу! хуу! мѝт! мѝт!
у кѝицу, мѝти! у кѝицу, блѝгѝ! (то је "сикање чела" (Ре); мат! мат! (Зв);
мѝт, бѝбо! (дозивање пчела да уђу у кошницу); мѝд, бѝбо! (кад се "вади"
(узима) мед из кошнице) (Бе); ѝ-ѝ-ѝ! -hu! hu!(Бу).

IV ОГЛАШАВАЊЕ ДОМАЋИХ ЖИВОТИЊА

ОВЦЕ

(138) Оглашавање оваца изговара се: бѝ! бѝ! (Ре); бе! (Зв); бѝ! бѝ! (Бе);
be-e-e! (Бу).

(139) Каже се: ѝвце блѝјѝ. (Ре); - Офца(овен, јagne) блека. (Зв); - Овце
блѝје. (Бе); - (Бу).

КОЗЕ

(140) Оглашавање коза изговара се: вѝ! вѝ-е-е! (Ре); ве! ве-е-е! (Зв); мѝ!
мекекѝ! (Бе); ve-e-e! (Бу).

(141) Каже се: Кѝза (јѝрац, јѝре) вѝчѝ. (Ре); - Коза (јарец, јаре) вреска
(врека). (Зв); - Козѝ врештѝ. (Бе); - lliа [лиа] blegron (Бу).

ГОВЕДА

(142) Оглашавање говеда изговара се: муу! - бѝ! буу! (волови) (Ре); муу!
(Зв); муу! (Бе); miu! (Бу).

(143) Каже се: Вѝ рѝкѝ (бурулѝкѝ). Крѝва и тѝле рѝкају. (Ре); - Крѝва
мука (рика). -Крѝве ровѝ. Бѝк рѝка. Волѝви рѝцају. Крѝва њѝца. (Бе); -Lora
rale. Kau byguleket. [Кау бурулекет]. (Бу).

КОЊИ

(144) Оглашавање коња се изговара: њй-и-и! и-и-и! фр-р! (Ре, Зв, Бе, Ву).

(145) Каже се: Кѡњ ржй. (Ре); - Коњ ржи (вишти, фрка). (Зв); - Кѡњ њйска. Кобйла рза. Кѡњи њйштѣ. (Бе); Kali higlon [Кали хиглон]. (Ву).

МАГАРАД

(146) Оглашавање магараца изговара се: й-а! (Ре, Зв, Бе, Ву).

(147) Каже се: Магаре (магарац, магарица) рйкѡ. (Ре); - Магаре рика. (Зв); - Магаре рйка (Бе); - Gomari pale (Ву).

МАЗГЕ

(148) Мазге се оглашавају слично коњима.

СВИЊЕ

(149) Оглашавање свиња се изговара: грѡ-грѡ! гур-гур! квй! квйк! (Ре); гро-гро! кви! (Зв); грѡ-грѡ! сквй-сквй! грр-грр! (Бе); --- (Ву).

(150) Каже се: Вѣпар иѡѡра грѡкѡу. Прѡсѡд гурѡ(к)ѡу. Прѡсе је квйкѡуло. (Ре); - Вепар крти. Прасиња грофтаат. Прасе квичи. (Зв); Свиње грѡѣ (грѡкчу, сучѣ. (Бе); --- (Ву).

ПСИ

(151) Оглашавање паса изговара се: ѡв, ѡв! ауу! ррр! скй! (Ре); ав, ав! ауу! (Зв); ѡв, ѡв! ауу! ррр! скуи! (Бе); av, av! ауу! ггг! (Ву).

(152) Каже се: Пѡс лѡје (завйја, рѣжй, квйчй, штѣкѡѣ). (Ре); - Пес лае (рва, вис, завйја, ржи, квичи, штрека. (Зв); - Пѡс лѡје (завйја, вије, ржй, сучй). (Бе); - Qeni leh [Ћени лех]. (Ву).

МАЧКЕ

(153) Оглашавање мачака изговара се: мѡѡ! мѡѡ! мѡѡу! мрѡѡѡ! фр-фр! фр-фр! ффф! (Ре); мѡѡ! фр-фр! (Зв); маѡ! мау! фр-фр! ххх! (Бе); маѡ! мау! фр-фр! (Ву).

(154) Каже се: Мѡчка маѡчѣ (мѡѡчѣ, мрѡѡчѣ). Мѡчка прѣѡѣ. (Ре); - Мачка мѡѡка. Мачка прѣѡѣ. (Зв); - Мѡчка маѡчѣ (маѡчѣ). Мѡчка прѣѡѣ. Мѡчка се лѡути. (Бе); - Маса тѡѡкат. Маса лаѡѡѡ. (Ву).

КОКОШКЕ

(155) Oglašavaње kokošaka izgovara se: kâ-kâ-kâ! kâ-kô-kô! kô-kô-kô! пй-пи! квѡк-квѡк! кукурйи-кууу! лѡп-лѡп! (Ре); - ква-ква! кукуриту! (Зв); - ко-да! ко-ко-да! ку-ку-рии-куу! квѡк, квѡк! луп, луп! (Бе); ka-ka! ka-ko! ko-ko!ku-ku-rii-kuu!(Бу).

(156) Каже се: Кѡкошке какарйжѷ. Кѡкѡт кукурйчѣ (кукурйјекѡ). Кѡкѡт пѡјѣ. Квѡчка квѡца и вѡди пйлад. Кѡкѡт лопѡћѣ крйлима и пѡјѣ. Пйлад пйјучѷ. (Ре); - Кокoшка квака. Петал кукурита (пее). (Зв); - Кокoшке коткодѡчу. Петѷл појѣ. Квѡчка квѡца и вѡди пйличи. Петѷл лупа с крйла и појѣ. (Бе); Pulat gaglicoju. Gjeli kokorizet. Gjeli kton.(Бу).

ПЧЕЛЕ

(157) Oglašavaње pчela izgovara se: zzz! зуу! зуун! (Ре); zzz! (Зв); зуу! (Бе); z-z-z! зуу!(Бу).

(158) Каже се: Чѣла зѷчи (зѷнчи). (Ре); - Пчела брчи. (Зв); - Чѣле зучѣ (зујѣ). (Бе); -Vleta zujat. (Бу).

V ИЗРАЗИ У ВЕЗИ СА РАЗМНОЖАВАЊЕМ
ДОМАЋИХ ЖИВОТИЊА

ОВЦА

(159) Овца (ѡфца) се мрѡкѡ. Прѡз (ѡвѡн) мрѡкѡ ѡвцѣ. Овца је зѡљѡгна. Овца се ѡбјѡгњйла. Омлѡдила се. Облйзњйла се (облйжњйла се). (Ре); - Офца се мрка. Овенот ја мрка офцата. Офца се ѡбјѡгнила. Офца се облйзнила. (Зв); - Овцѡ се мрѡкѡ. Овѡн мрѡкѡ ѡвцѣ. Овцѡ је сјѡгње. Овцѡ се ѡјагњйла. Овцѡ се блйзњйла. Овцѣ се блйжњѣвају. (Бе); -Delmja drzehet. Vrganj drzen berret[берет]. Delmja ka piele. (Бу).

КОЗЕ

(160) Кѡза се течѣ. Прѡч (јѡрац) течѣ кѡзе. Кѡза је скѡзна. Кѡза се ѡјѡрила. Омлѡдила се. Кѡза се облйзњйла). (Ре); - Коза се прчат. Јарецот ја прча козата. Козата је скозна. Козата се окозила. (Зв); - Козѣ се прѡцају. Јѡрац прѡца козѣ. Козѡ је скѡзна. Козѣ се ѡјѡриле. Козѡ чѣсто блйзни. (Бе); - Llia frphet [лиѡ фрфет]. Sjari fren llin [лин] Llia asht bars [лиѡ апт барс]. Llia ka piel [лиѡ ка пйел]. (Бу).

ГОВЕДА

(161) Крѡва се вѡди. Бйк скѡчѣ на крѡву. Крѡва се ѡдвѣла. Крѡва се повѡђѡ, нѣћѣ се бйт ѡдвѣла како трѣбѡ. Крѡва је стѣ(в)ѡна. Крѡва се ѡтелйла. Крѡва се изјѡловйла. (Ре); - Крава се водит. Кравата је стелна.

Кравата се отелила. Кравата се изјаловила. (Зв); - Крава се води. Крава се бикала. Бик бика краву. Крава се поврта, није примила бика. Крава је стелна. Крава се отелила. Крава отелила мртво телѐ. Крава се исабила⁵³. (Бе); - Лопа етхет. Mzati i keen lops. Lora pahet. Lora a bars. Lora â p̄le [лопа а пле]. Lora ka shti [лопа ка шти]. (Бу).

КОЊИ

(162) Кобила се пасѐ. Пастоуџ скâче на кобилу. Пастоуџ је опâса кобилу. Кобила је суждрѐбна. Кобила се ождријебила. Кобила се изјаловила. (Ре); - Кобила се пасет. Кобила се ож(д)ребила. Кобила се изјаловила - пометнала. (Зв); - Кобила се распâсла. Пастуџ запâсал кобилу. Кобила је ждрѐбна. Кобила се ождребила. Кобила се изјаловила. (Бе); - *Pela bohet*⁵⁴. *Harshovi* [хашшови] i *kepn pels* (Бу).

МАГАРАД

(163) Каже се као за коње.

МАЗГЕ

(164) Мазге немају способност оплођења.

СВИЊЕ

(165) Прасица (џора) се букâ. Прасица се (х)âчи. Хâк скâче на џору (прасицу). Вѐпар (х)âчи џору (прасицу). Прасица је супрâсна (супрâшна). Прасица (џора) се опрâсила (огурѝла). Гуре од џорѐ. (Ре); - Маторица се терат (букат). Маторица је спрасна. Маторица се опрасила (Зв); - Свиња се разбукарила. Свиња се букâри. Вепър букари свињу. Свиња је спрâсна. Свиња се опрасила. (Бе); - *Thijusha* [тхијуша] *nieket*. *Narkoci kepn thijushs* [харкочи кецн тхијшс]. (Бу).

ПСИ

(166) Кучка се ћѐрâ. Пâс (кучâк, бисин) и кучка (биса) се ћѐрâју. Кучка је скуцна. Кучка се окуцѝла. Општѐнила се. (Ре); - Кучка се терат. Кучката је скучна. Кучката се окучила. (Зв); - Кучка се бесује. Пâс бесује кучку. Кучка је скотна. Кучка се окотила. (Бе); - *Shaka*[шака] *bohet*. *Qeni e shaka bohen* [ћени е шака бохен]. *Shaka ka piell* [шака ка пиел]. (Бу).

МАЧКЕ

(167) Мâчка се ћѐрâ. Мâчка се мркâ. Мâчка је смацна. Мâчка се омâцила. Окотила се. (Ре); Мачка се терат. Мачката се омачила (Зв); - Мâчке се

⁵³ кад се отели прије времена

⁵⁴ тјера се

штрецају. Мъчѣк штреца ма́чку. Ма́чка је скóтна. Ма́чка се окотѣла. (Бе);
- Маса боһет. Мащкани[мачкани] i маса боһѣн. Маса ка пиелл [пиел]. (Бу).

КОКОШКЕ

(168) Кѡкошке ймају кѡкѡта. Пиплица је прѡнијела и свѡки дѡн снѣсѣ
јѡје. Квѡчка излѣжѣ пѣлад. (Ре); - Кокошката заносила и секој ден носит
јѡјца. Квачката квачит. (Зв); - Кокѡшке се јѡре. Петѣл зајарѣл кокѡшку.
Млѡтка пронѣла јѡјца. Квѡчка извѡди пѣличѣ. (Бе); Pula cgrushet-[чпрушет].
Pula çil [чил] zoj. (Бу).

ПЧЕЛЕ

(169) Чѣла (мѡтица) је йзлѣгла вѡјску. Чѣла извѡди вѡјску, рѡјѣ се,
трѣба је усѣкат у улиште. (Ре), -Пчелата / трмката се ројит. (Зв); Чѣле се
рѡје. Мѡтица извѣла рѡј из трмку⁵⁵. Имам дѣсет трмѣе (вршкаре) и два
сѡндука (кошнице). Кад утѣкне из трмку, рѡј се вѡта⁵⁶ (Бе); -Vleta e shon
[ешон] duhet me niell [ниел] en ulisht [улишт]. (Бу).

3. О лексичким карактеристикама

Лингвистичка географија код нас још није толико развијена да би се
могао прецизније одређивати ареал појединих лексема, што умањује
могућности компаративног проучавања.

Кад је у питању сточарска лексика, ситуација је нешто повољнија
захваљујући Општекарпатском дијалектолошком (ОКДА), чији је први
том објављен.⁵⁷ То ће нам помоћи да сточарску лексику из одабраних
пунктова сагледамо знатно шире, у оквиру карпатско-балканског ареала.
Овдје ријеч оквир ваља разумјети условно будући да правог оквира ту и не
може бити кад се зна да су кроз вјекове и миленијуме миграције сточара
ишле зракасто од планинског масива Карпата у свим правцима преносећи
надалеко сточарску лексику која ће ући у лексичке фондове многих
европских језика. Зато би сваки покушај дубље етимолошке анализе био
скопчан са великим тешкоћама и неизвјеснотима, бар што се тиче крајњег
исхода.

Неке карактеристике записане сточарске лексике показатељима служећи
се: а) статистичким показатељима о гласовној сличности лексике у
испитиваним пунктовима и б) семантичко-етимолошком и творбеном
анализом одабраних лексичких појмова.

а) О гласовној сличности сточарске лексике (статистички приказ)

1) Сличности лексике (карактеристичне ријечи и изрази) из Ре и Зв
јављају се у 114 од укупно 169 случајева (1,3,5,6,8,9,11,12, 14, 15, 16, 17, 18,

⁵⁵ вршкара (врста кошнице).- Трмчиште је мјесто гдје се чувају кошнице (трмѣе).

⁵⁶ уводи се у нову кошницу

⁵⁷ Общекарпатский диалектологический атлас, вступительный выпуск, Скопје,
1987

19, 20, 21, 22, 23, 25, 26, 27, 30, 31, 32, 34, 35, 36, 38, 39, 41, 44, 45, 46, 47, 48, 50, 51, 52, 53, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 65, 66, 67, 68, 71, 72, 73, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 80, 83, 86, 87, 88, 89, 91, 92, 93, 96, 97, 98, 105, 106, 116, 121, 124, 128, 130, 131, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 161, 162, 163, 165, 166, 167, 169)⁵⁸, у процентима 67%.

2) Констатоване сличности Ре и Зв у односу на Бе јављају се у 101 случају (1, 3, 4, 6, 9, 11, 12, 14, 15, 16, 18, 19, 20, 21, 23, 25, 26, 30, 31, 32, 34, 35, 36, 38, 39, 41, 44, 45, 46, 47, 48, 52, 53, 55, 56, 57, 58, 59, 61, 62, 67, 68, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 80, 83, 86, 87, 88, 89, 91, 92, 93, 96, 97, 98, 105, 106, 116, 121, 124, 128, 130, 131, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 161, 162, 163, 165, 166, 167, 169), у процентима 60%.

3) Констатоване сличности Ре и Зв у односу на Ву јављају се у 48 случајева (3, 5, 8, 11, 18, 22, 23, 53, 55, 56, 58, 59, 63, 72, 76, 77, 78, 87, 91, 92, 93, 105, 106, 121, 124, 128, 130, 131, 133, 134, 135, 136, 138, 139, 140, 142, 144, 146, 148, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 158, 165), у процентима 28%.

4) Лексичке сличности Ву искључиво у односу на Ре јављају се у 12 случајева (64, 92, 105, 106, 117, 122, 123, 125, 129, 132, 143, 156), у процентима 7%.

5) Лексичка сличност Ву искључиво у односу на Зв јавља се у једном случају (70).

Ако се претпостави да постоје и паралелне, рјеђе употребљиве, сточарске ријечи које у нашем попису нијесу забиљежене⁵⁹, сличности би могле бити и знатно бројније.

Сличност сточарске лексике у албанском пункту (Ву) у односу на словенске пунктове (Ре, Бе, Зв) може потицати из: 1) заједничке припадности карпатско-балканском сточарском ареалу, 2) језичке интерференције између словенских и албанских говора, у којима управо сточарска лексика чини претежнији и значајнији дио.

б) О могућностима семантичко-етимолошке и творбене анализе сточарске лексике

Ако лексем прч (= некастриран јарац) налазимо у Ре, Зв, Бе и Ву, дакле, у свим пунктовима, али и: у пољском руге⁶⁰; у чешком ргса,⁶¹ у украјинском пирч,⁶² у молдавском пырч,⁶³ у разним мјестима српскохрватских говора

⁵⁸ Ознаке са бројевима у загради: (1), (2)... (169), у одјељку лексика, представљају редне бројеве лексичких појмова добијених у испитиваним пунктовима према јединственом упитнику.

⁵⁹ Из пунктова Ре и Бе добили смо прецизније информације него из Зв и Ву.

⁶⁰ Общекарпатский диалектологический атлас, 161.

⁶¹ Ibidem.

⁶² Ibidem.

⁶³ Ibidem.

прч⁶⁴, несумњиво је да је у питању веома распрострањен лексем карактеристичан за читав карпатско-балкански ареал.

Али, кад је у питању лексем угич (= ован предводник)⁶⁵, који је евидентиран у Ре, Зв и Ву, а нема га у Бе и у другим сјевернијим пунктовима карпатско-балканског ареала, оправдано је претпоставити да је ареал тог лексема ограничен на албанске и њима сусједне говоре, из чега би се могло закључити да је он у говоре српскохрватског и македонског језика дошао из албанског.

Сличан примјер интерференције, само у обрнутом смјеру, може бити у лексему матиса (= пчелиња матица), који је у албанске говоре могао ући из сусједних словенских.

Свјесни смо чињенице да је незахвално изводити закључке на малом броју примјера, па ово нека послужи оријентационо. Децидније тврдње могле би се изводити тек кад би се имала на располагању густа мрежа испитаних пунктова сточарске лексике ширих области, без обзира на њихову језичку припадност, јер данашњим стањем и распоредом језика (народних говора) не могу се успјешно објашњавати особености веома архаичне и "покретне" сточарске лексике.

Преносиоци сточарске лексике на простору карпатско-балканског ареала, сточари Власи, - да њих поменемо као главне, а и други су сточарили на тим просторима - вјечито у покрету и у контактима са другима, давали су или примали неке ријечи и изразе, тако да данас није лако утврдити шта је чије било и када је и како примљено или предато.

Примјера ради, размотрићемо неке лексеме које би могле на занимљив начин упозорити на тешкоће и неизвјесности у разматрању сточарске лексике.

Ријеч уфотка/увотка евидентирана је само у Ре (нема је у Зв, Бе и Ву). Да ли је у питању лексем са веома ограниченим ареалом? Млада овда која се још није плодила, према ОКДА, у пољском је *wetula*⁶⁶, у молдавском *взулуэ*,⁶⁷ у словачком *jarka*,⁶⁸ у украјинском *ярка* и *ватуля*,⁶⁹ у српскохрватском *јагњица*, *двиска*,⁷⁰ у македонском *виска*⁷¹. Према нашим подацима, у Ре: *јагњица*, *двизица* / *двиска*, *уфотка* / *увотка*, у Зв: *свиска*, у Бе: *свиска*. Ако наше *уфотка* / *увотка* (Ре) упоредимо са: пољским *wetula*, украјинским *ватуля*, молдавским *взулуэ* и *а фэатат ынтыг*,⁷² нијесмо далеко од закључка да и наше *уфотка* / *увотка* (и Вуково: *ухотка*⁷³, припада породици ријечи са метаформом *vatula*⁷⁴, те да је ареал лексема *уфотка* / *увотка* / *ухотка* знатно шири неог што би се дало закључити на основу

⁶⁴ Ibidem.

⁶⁵ Вук Ст. Караџић, Српски рјечник, Беч, 1852 (фототип: "Нолит", Београд, 1977), 767; *угич*, м (у Ц.г.) ован десет пута кад преходи, онда је угич; на њему је звоно и он води овде и обично се не стриже.

⁶⁶ Общкарпатский диалектологический атлас, 161.

⁶⁷ Ibidem.

⁶⁸ Ibidem.

⁶⁹ Ibidem.

⁷⁰ Ibidem.

⁷¹ Ibidem.

⁷² Ibidem, 162.

⁷³ Вук Ст. Караџић, н.д., 794: *ухотка*, ф. (у Ц.г.) у прољеће јагне, у јесен шиљеже, на друго прољеће *двизица*, а на треће ако се не ојагњи онда је *ухотка*, сф. козле.

⁷⁴ Общкарпатский диалектологический атлас, 161.

података из ОКДА. Према томе, ареал ријечи уфотка /уводка / ухотка, и њима сродних, као и раније поменуте прч, захвата огромно пространство од сјеверних обронака планинског масива Карпата (од Пољске и Украјине) до Јадранског и Јегејског мора.

Још неке ријечи из те породице: рум. *fetic* (=дјевичанство), лат. *vidua* (=неудата, удовица), рус. удова и сх. удова / удовица и удавача, упућују на индоевропско заједништво, што напомиње о потребном опрезу у погледу утврђивања поријекла и апела ријечи, о чему се може говорити само условно и крајње обзириво.

Ријечи: мац! и пис! евидентирани су у Ре, Зв, Бе и Ву, тј. у свим пунктовима, као узвици за дозивање односно тјерање мачке. Од чега су, како и када, могли постати узвици тога облика и значења? Да ли су они словенског или албанског поријекла или су, пак, наслијеђени као супстрати?

Узвик мац! (за дозивање) одговара понајприје албанској именици паса (=мачка), а у сх. и мак. могао би се разумјети као скраћење од мачка, мачак, маче / маце. Поријекло поменуте именице није јасно. Да ли је то супстрат из палеобалканске лексике?

Узвик пис! (за тјерање) евидентиран је у свим пунктовима. За српскохрватски језик то је етимолошки нејасно ријеч. Међутим, у румунском налазимо: *pisoi* (=мачак), *pisica* (=мачка) и *pisik* (=маче, мачкић). Изгледа да је српскохрватско пис! створено према румунском *pis* -, с могућношћу да потиче из палеобалканске лексике.

Узвици мац! и пис! показују како се рационално и ефектно може користити лексичко градиво приликом творбе ријечи. У првом случају, у условима српскохрватског и македонског језика, за дозивање мачке употребљена је форма веома блиска албанској *mas(a)*, само сада са семантички новом функцијом, и тако је од именице створен узвик. У другом случају, за потребе појма тјерање употребљен је узвик пис!, настао, како нам изгледа, скраћивањем наведене румунске ријечи, са семантички новом функцијом, чије је значење модификовану односу на значење узвика мац!, тако да оба стоје у несумњивој корелативној супротстављености: мац! значи дозивање, а пис! тјерање.

Ови примјери показују какве могућности пружа ова лексичка грађа за разноврсна творбена, семантичка и етимолошка разматрања.

4. З а к љ у ч ц и

На основу изложеног лексичког материјала и аналитичких запажања о датој лексички, од којих су нека овдје илустровано приказана, покушаћемо да изведемо неколико закључака.

1. Показује се веома велика сличност сточарске лексике у испитиваним пунктовима словенских говора (Ре, Зв, Бе) и та сличност је већа него кад су у питању друге лексичке области.

2. У односу на лексику албанског пункта (Ву), показује се да су лексичке подударности условљене, углавном, заједничком припадношћу карпатско-балканском сточарском ареалу.

3. Малобројни су примјери интерференције између албанских и словенских говора, ако се изузму они који неоспорно припадају лексички карактеристичној за цјелокупан карпатско-балкански апел.

4. Из упоређивања са албанском лексиком (Бу) лакше се запажа и утврђује степен сродства и проценат сличности дате сточарске лексике и оквиру словенских говорних пунктова (Ре, Бе, Зв).

5. Ова сточарска лексика се одликује великом архаичношћу и могла је настати у даљој и веома далекој прошлости, у вријеме интензивнијег номадског сточарења у области карпатско-балканских планина.

6. Честе миграције разнородних, и разнојезичких, етничких група на простору карпатско-балканског апела, доприносиле су све чешћем мијешању и јачој симбиози сточарске лексике. Распростирању и устаљивању те лексике у разним језицима југоисточне Европе у многоме су допринесли врло покретни сточари Власи који су постепено асимиловани од стране бројних, компактнијих и на одређеним просторима стално настањених етничких формација које су, асимилујући Влахе, прихватиле и њихову, тј. за њих карактеристичну, сточарску лексику која је тако ушла у лексичке фондове тих народа.

7. Таква, једном фиксирана, за многе данашње језике југоисточне Европе етимолошки страна лексика, губљењем своје изворне мотивације, остала је отпорна према даљим језичким промјенама, чему је знатно допринио и вјековима устаљени начин сточарења својствен мање-више свим народима на тим просторима.

8. Лексички материјал из испитиваних пунктова значајан је за језичке (творбене, семантичке, етимолошке и др.) анализе, јер у њему је фиксирано старије језичко односно лексичко стање.

9. Значајно је за науку да се ова лексика и изрази запишу и тако сачувају од заборава, јер управо пред нашим очима одумире традиционално сточарење са својом лексиком и изразима.

10. Предјеле Црне Горе и Македоније захвата карпатско-балкански ареал сточарске лексике, која представља значајну међујезичку спону између Црне Горе и Македоније.

* * *

Опредјељујући се за овакав третман записане лексичке грађе, задовољили смо се прагматичним циљевима:

- да грађу запишемо што вјерује, аутентично,
- да је на неки начин класификујемо и компаративно изложимо, ради њене веће прегледности и лакше употребе,
- да је ситуирамо у оквиру карпатско-балканског ареала, и
- да укажемо и на неке њене аналитичке потенцијале.

Risto V. Radunović

A CONTRIBUTION TO THE STUDY OF
THE CATTLE - RAISING LEXIS IN THE CARPATHIAN
AND BALKAN AREAS

(S u m m a r y)

Within the linguistic topic on "The Macedonian and Montenegrin idiomis along the Albanian border with a special reference to some common innovations, then interference with the Albanian language and a comparative approach to Montenegrin and Macedonian onomastics", a way of a comparative approach to studying cattleraising lexis has been developed in the introductory part. The topic was included in the programme of a bilateral cooperation of the CANU and MANU academies for the period from 1981 to 1985.

The second part deals with an authentic lexical material from: Serbo-Croat language (Releza, in Montenegro, - Re; Beloinje, in eastern Serbia, - Be), Macedonian language (Zvečan, in Macedonia, - Zv), and Albanian language (Vuksanlekići, in Montenegro, - Vu). The mentioned material comprises:

I the names of domestic animals (sheep, goats, cattle, horses, pigs, dogs, cats, hens and bees);

II the names of domestic animals;

III the words for communicating with animals;

IV the presentation of uttering sounds by domestic animals;

V expressions related to the breeding of domestic animals.

Some examples of word-formation, semantic and etymological analyses of the presented lexical material have been listed in the third part of the paper.

In the fourth part, the last one, some observations have been made on the written cattle - raising lexis in the for of general conclusions referring to its features and possibilities of making linguist analysis (word-formation, sematic and etymology).

The written lexis has also been discussedform the point of view of belonging to the Carpathian and Balkan cattleraising areas.

